

8. Vývoj v letech 1970–2011

Úbytek obcí vystřídal po roce 1989 nárůst...

Na území současného Olomouckého kraje bylo k 1. 3. 1961 evidováno 538 obcí. Jejich počet se v průběhu následujících 20 let neustále snižoval, zejména díky vzájemnému slučování obcí. Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 1980 měl Olomoucký kraj 310 obcí. Listopad 1989 přinesl nejen změny společenské, ale také ve struktuře obcí. Některé z místních částí žádaly o obnovení statutu obce. I z tohoto důvodu měl při sčítání v roce 1991 Olomoucký kraj již 372 obcí a o 10 let později 397 obcí. K 1. lednu 2007 se část obce Prostějova vyčlenila a vznikla samostatná obec Držovice. O dva roky později se na základě místního referenda vyčlenila obec Petrov nad Desnou z obce Sobotín. Na základě těchto územních změn byl Olomoucký kraj při sčítání v roce 2011 vymezen katastry 399 obcí. V porovnání s rokem 2001 ubylo nejmenších obcí do 499 obyvatel a naopak přibýlo středních obcí s 500 – 5 tis. obyvateli.

Tab. 8.1 Vývoj sídelní struktury podle velikostních skupin obcí (na území kraje platné k 26. 3. 2011)

	1970		1980		1991		2001		2011	
	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)
Kraj celkem	497	100,0	310	100,0	372	100,0	397	100,0	399	100,0
v tom obce s počtem obyvatel:										
do 199	51	1,2	22	0,5	44	1,0	50	1,1	45	1,0
200 - 499	169	9,1	94	5,0	122	6,5	133	7,0	129	6,8
500 - 999	153	17,1	83	9,1	92	9,7	96	10,0	103	10,8
1 000 - 4 999	111	30,4	96	29,8	101	28,7	105	29,5	109	31,2
5 000 - 19 999	9	13,1	11	19,6	9	17,4	9	16,8	9	16,4
20 000 - 49 999	3	16,2	2	12,6	1	4,7	3	19,6	3	18,3
50 000 a více	1	12,9	2	23,5	3	32,0	1	15,9	1	15,6

Poznámka: obce byly zařazeny do velikostních skupin podle počtu obyvatel zjištěného při příslušném sčítání

Pokračující přesun obyvatel do zázemí větších měst...

Z výsledků sčítání přepočtených na současné území Olomouckého kraje je patrný pokles obyvatel 4 největších měst regionu. Současně klesá podíl obyvatel s trvalým bydlištěm v nejmenších obcích. Zvýšení počtu obyvatel tak zaznamenala sídla mezi 500 až 5 tis. obyvateli. V poslední dekádě rovněž pokračoval proces suburbanizace, v rámci kterého se obyvatelé větších měst stěhovali do okolních obcí. Zpravidla se jedná o obce s dobrou dopravní obslužností, na jejichž území došlo k realizaci nové výstavby ve větším měřítku.

Trvající pokles počtu obyvatel...

Olomoucký kraj se zařadil ke krajům, u nichž se počet obyvatel mezi sčítáními snížil. Nejvyšší počet obyvatel s trvalým bydlištěm na území kraje byl v novodobé historii zjištěn při sčítání v roce 1980, konkrétně 648,4 tis. osob. Za posledních 30 let se počet obyvatel snížil o 9,5 tis. osob na 638,9 tis. osob.

Změny ve struktuře obyvatel podle věku...

V důsledku snížené porodnosti došlo k výraznému snížení počtu dětí. Zatímco v roce 1980 tvořily děti do 15 let čtvrtinu populace, při sčítání v roce 2011 zaujímaly pouze 14 %. Počet dětí klesl v tomto období o 67 tisíc a při posledním censu v roce 2011 zaujímal pouze 58 % zjištěného stavu z roku 1980. Tehdejší generaci nejmladších obyvatel kraje tvořily početně silné ročníky dětí narozených v 70. letech, které se při posledním sčítání posunuly mezi produktivní obyvatelstvo ve věku 15 až 64 let. Přesto i tato silná generace zaznamenala v uplynulé dekádě snížení v absolutním i relativním vyjádření. Kromě dlouhodobého poklesu počtu dětí pokračoval nárůst obyvatel ve starších věkových skupinách a počet osob ve věku 65 a více let poprvé překročil stotisícovou hranici. Zatímco v roce 1970 připadalo na 100 dětí 51 osob starších 65 let, v roce 2011 již na stejný počet dětí připadalo 114 osob nad 65 let. Stárnutí populace zůstává celorepublikovým trendem.

...i podle rodinného stavu, ...

Společenské změny, které nastaly po roce 1989, se podepsaly také na vývoji složení obyvatelstva podle rodinného stavu. Na jedné straně poklesl počet ženatých mužů a vdaných žen, na druhé straně se zvýšily počty rozvedených. Zatímco v roce 1991 bylo v manželském svazku 64 % obyvatel starších 15 let, o 20 let později pouze polovina z nich. Odkládáním sňatku do pozdějšího věku se promítlo do vyššího počtu svobodných v populaci. Podíl svobodných mužů a žen, který v roce 1991 činil 21 %, se v roce 2011 zvýšil na 30 %.

Pokračující růst vzdělanosti obyvatel...

Kladně lze hodnotit zvyšování vzdělanostní úrovně obyvatel. Zatímco v roce 1980 měla pouze základní vzdělání (vč. neukončeného) necelá polovina obyvatel, při sčítání v roce 2011 jich nebyla ani pětina. Zvýšil se počet obyvatel, kteří ukončili svá studia maturitou, i počet vysokoškoláků. V roce 1980 představoval podíl vysokoškolsky vzdělaných osob 4 % z populace starší 15 let, v roce 2011 již 12 %. Vysokoškolsky vzdělaný byl každý devátý obyvatel Olomouckého kraje.

Tab. 8.2 Obyvatelstvo podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Počet obyvatel	615 370	648 403	647 341	643 817	638 873
muži	298 379	315 082	314 478	313 254	312 127
ženy	316 991	333 321	332 863	330 563	326 746
Obyvatelstvo podle věku					
muži:					
0 - 14 let	71 585	81 441	71 609	54 323	46 590
15 - 64 let	199 182	200 795	212 372	225 530	223 891
65 a více let včetně nezjištěného věku	27 612	32 846	30 497	33 401	41 646
ženy:					
0 - 14 let	67 637	76 915	68 679	51 951	44 540
15 - 64 let	206 060	205 155	214 175	224 747	220 118
65 a více let včetně nezjištěného věku	43 294	51 251	50 009	53 865	62 088
Obyvatelstvo ve věku 15 a více let	476 148	490 047	507 053	537 543	547 743
z toho podle rodinného stavu:					
muži:					
svobodní	.	.	61 285	79 694	93 587
ženatí	.	162 834	161 023	150 324	135 396
rozvedení	.	.	12 727	20 125	28 267
ovdovělí	.	.	7 653	7 504	7 822
ženy:					
svobodné	.	.	43 119	59 220	71 133
vdané	.	163 426	161 152	150 549	135 538
rozvedené	.	.	17 927	26 320	35 549
ovdovělé	.	.	41 853	41 298	39 683
z toho podle nejvyššího ukončeného vzdělání:					
základní (vč. neukončeného)	.	224 257	171 179	127 135	99 927
střední vč. vyučení (bez maturity)	.	160 719	182 289	210 075	191 980
úplně střední (s maturitou) a vyšší	.	80 604	112 811	148 415	166 803
vysokoškolské	.	20 728	31 798	43 490	63 599
nezjištěno	.	2 385	6 387	5 341	22 569

Pokles počtu ekonomicky aktivních...

Počty ekonomicky aktivních osob se od roku 1970 postupně zvyšovaly. V devadesátých letech minulého století, v době po „sametové“ revoluci, docházelo k opačnému trendu, k postupnému snižování ekonomicky aktivní populace. Pozvolna došlo k zastavení dlouhodobého růstu ekonomicky aktivního obyvatelstva, který probíhal v České republice nepřetržitě od 50. let 20. století. V době posledního sčítání, v roce 2011, se počty ekonomicky aktivních opět vrátily před úroveň roku 1970 (nebudeme-li brát v úvahu nezjištěná data). Maximum mezi sledovanými sčítáními 1970-2011 bylo dosaženo v roce 1991 a během posledního sčítání kraj přišel o necelých 26 tis. ekonomicky aktivních osob.

Nárůst nezjištěných údajů...

Skupina ekonomicky neaktivních měla ve sledovaných letech spíše kolísavý charakter. Hodnotit pokles ekonomicky aktivních i ekonomicky neaktivních mezi sčítáními 2011 a 2001 je obtížné z důvodu vysokého nárůstu nezjištěných dat v roce 2011. Každý devatenáctý muž a každá dvacátá devátá žena Olomouckého kraje údaje o své ekonomické aktivitě neposkytlí.

Tab. 8.3 Ekonomická aktivita obyvatelstva podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Ekonomicky aktivní	311 934	333 109	334 894	326 541	309 027
muži	.	175 003	175 665	178 863	168 339
ženy	.	158 106	159 229	147 678	140 688
v tom:					
zaměstnaní	.	.	327 165	287 788	272 633
muži	.	.	171 135	158 465	149 679
ženy	.	.	156 030	129 323	122 954
nezaměstnaní	.	.	7 729	38 753	36 394
muži	.	.	4 530	20 398	18 660
ženy	.	.	3 199	18 355	17 734
Ekonomicky neaktivní	303 436	315 294	312 447	313 624	302 156
muži	.	140 079	138 813	132 188	127 262
ženy	.	175 215	173 634	181 436	174 894
z toho nepracující důchodci	.	108 737	127 185	143 534	147 441
muži	.	37 750	45 826	52 893	56 165
ženy	.	70 987	81 359	90 641	91 276
Ekonomická aktivita nezjištěna	-	-	-	3 652	27 690
muži	-	-	-	2 203	16 526
ženy	-	-	-	1 449	11 164

Skladba hospodařících domácností se výrazně změnila ...

Porovnávat data za hospodařící domácnosti je možné pouze v omezeném rozsahu, neboť při sčítání v roce 2011 bylo možné získat informace pouze v rámci hospodařící rodiny, nikoliv podrobnější. Společenské změny, ke kterým došlo po roce 1989, výrazně změnilo složení domácností jak v České republice, tak na krajské úrovni. Zjištěné trendy ve struktuře domácností z roku 2001 se prohlubovaly i ve výsledcích z roku 2011.

Tab. 8.4 Domácnosti podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Hospodařící domácnosti celkem	203 928	231 084	242 477	255 760	257 964
z toho:					
jednotlivců	.	51 256	63 949	71 523	78 801
tvořené 1 rodinou	.	169 509	172 658	177 164	164 554
Rodinné domácnosti podle typu (%):					
úplné rodiny	.	90,0	87,3	81,9	79,6
bez závislých dětí	.	44,7	37,8	42,4	46,4
se závislými dětmi	.	45,3	49,5	39,5	33,2
neúplné rodiny	.	10,0	12,7	18,1	20,4
bez závislých dětí	.	5,3	5,3	7,6	9,8
se závislými dětmi	.	4,7	7,4	10,5	10,6

Poznámka: v roce 1980 namísto závislých dětí děti do 15 let

Úbytek úplných rodin, mezi kterými převážily rodiny bez závislých dětí...

Nadále se zvyšuje počet hospodařících domácností, oproti výsledkům z roku 2001 vzrostl jejich počet o 1 %, oproti roku 1970 o 26 %. V uplynulém desetiletí výrazně poklesl počet úplných rodin, a to především úplných rodin se závislými dětmi. Zatímco ještě před 20 lety převažoval počet úplných rodin se závislými dětmi nad rodinami bez nich, v roce 2011 vychovávaly závislé děti jen dvě pětiny úplných rodin. Vzestupná tendence byla potvrzena u počtu neúplných rodin. Také u tohoto typu rodinné domácnosti rostly především počty jednoho z rodičů s dospělými nezávislými dětmi.

Zvýšil se počet jednotlivců...

Významný růst byl zaznamenán u hospodařících domácností jednotlivců. Během let 2001 a 2011 se jejich počet zvýšil o 10 % a na celkovém počtu hospodařících domácností se podílel z 31 %. V roce 2011 bylo v Olomouckém kraji sečteno téměř 79 tisíc domácností jednotlivců. Polovinu z nich tvoří nepracující důchodci.

Domovní fond v kraji se zvýšil na historické maximum...

Celkový domovní fond Olomouckého kraje se v časové řadě neustále zvyšuje s tím, že při sčítání v roce 2011 dosáhl svého historického maxima. Tempo dlouhodobého růstu domovního fondu bylo v porovnání s obydlým domovním fondem výrazně vyšší, přibližně dvojnásobné. Jestliže celkový počet domů se během let 1970 – 2011 zvýšil o 16 %, počet obydlých domů pouze o 8 %. Za hlavní příčinu lze považovat demografický vývoj Olomouckého kraje. Počet obyvatel v kraji vzrostl v uvedeném časovém období pouze o 3 %, a to především v důsledku mimořádně kladného populačního vývoje v 70. letech minulého století. Z tohoto důvodu se při násobně vyšším růstu domovního fondu zvýšil úhrn neobydlých domů. Jejich celkový počet se od roku 1970 zvýšil více než dvojnásobně. Zatímco v roce 1970 činil podíl neobydlých domů 7 %, v roce 2011 převyšoval 13 %.

Počet rodinných domů překonal stotisícovou hranici...

Struktura domů podle druhu domu se od roku 1970 zásadně nezměnila. Dominantní postavení si již historicky uchovávají domy rodinné. Především díky mohutné výstavbě bytových domů v 70. letech 20. století jejich podílové zastoupení v domovním fondu krátkodobě mírně kleslo, od roku 2001 se však vrátilo na své předchozí hodnoty. Rostoucí počet i podíl rodinných domů byl při posledních dvou sčítáních způsoben zvýšeným zájmem o novostavby rodinných domů po roce 1991. Při sčítání v roce 2011 překonal absolutní počet rodinných domů v Olomouckém kraji stotisícovou hranici.

Vlivem privatizace ubylo domů ve vlastnictví obcí, státu a družstev...

Ve vlastnické skladbě si dominantní pozici uchovávají domy ve vlastnictví fyzických osob (vč. společného jmění manželů, dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů). Tato vlastnická forma koresponduje s převahou rodinných domů v domovním fondu. Vlivem privatizace ubylo domů ve veřejném vlastnictví obcí a státu a ve vlastnictví bytových družstev, přičemž privatizační vlna byla silnější v 90. letech minulého století. Počet domů v podílovém spoluvlastnictví vlastníků bytových jednotek byl při minulém sčítání zjišťován poprvé.

Tab. 8.5 Domovní fond podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Domy celkem	118 151	119 826	123 201	127 680	137 345
obydlené	109 859	110 669	108 779	111 193	118 882
neobydlené	8 292	9 157	14 422	16 487	18 463
z toho slouží k rekreaci	.	.	4 463	5 738	5 850
Podíl neobydlých domů (%)	7,0	7,6	11,7	12,9	13,4
Z obydlých domů:					
rodinné domy	96 669	95 678	94 114	98 122	105 081
bytové domy	10 172	12 913	13 360	11 220	11 961
Podíl rodinných domů (%)	88,0	86,5	86,5	88,2	88,4
Obydlené domy podle vlastníka (%):					
fyzická osoba	.	.	85,3	87,8	85,2
obec, stát	.	.	10,6	4,1	2,3
bytové družstvo	.	.	3,0	2,0	1,2
spoluvlastnictví vlastníků bytů	7,7

S rostoucím počtem bytů rostl počet bytů neobydlých...

S rostoucím počtem domů se v posledních dekádách zvyšoval celkový počet bytů. Analogicky s vývojem u domovního fondu bylo tempo růstu celkového počtu bytů vyšší než v případě obydlých bytů. Za hlavní příčinu lze považovat nižší populační růst v porovnání s tempem růstu bytové výstavby. Výrazný růst díky tomu zaznamenal zjišťovaný údaj o neobydlých bytech. Zatímco v roce 1980 se jejich podíl na celkovém fondu pohyboval v úrovni 6 %, v roce 2011 dosahoval necelých 12 %.

Od roku 1991 byl rostoucí počet bytů způsoben zejména rodinnými domy...

Polovina obydlených bytů byla v roce 2011 situována v rodinných domech, necelá polovina v domech bytových. Obdobný poměr byl zjištěn při sčítání v roce 2001. Při delším časovém srovnání je třeba brát v úvahu změnu v třídění i rozdílné definice. I přes změnu metodiky je do roku 1991 patrný výrazný nárůst bytů v bytových domech, který byl způsoben masivní, státem podporovanou výstavbou typizovaných panelových domů. Po roce 1991 byly přírůstky v bytovém fondu zapříčiněny především díky domům rodinným. Změna v trendu nové výstavby je odrazem změny politické a ekonomické situace, která přinesla vyšší dostupnost vlastnického bydlení a financování výstavby rodinných domů.

Tab. 8.6 Bytový fond podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Byty celkem	.	226 645	243 475	259 240	279 323
obydlené	189 145	213 443	223 854	232 048	243 624
neobydlené	.	13 202	19 621	27 192	35 699
Podíl neobydlených bytů (%)	.	5,8	8,1	10,5	12,8
Obydlené byty podle druhu domu:					
v rodinných domech	.	113 075	107 902	115 080	122 522
v bytových domech	.	97 616	114 144	114 731	118 373
Podíl bytů v rodinných domech (%)	.	53,0	48,2	49,6	50,3
Obydlené byty podle právního důvodu užívání bytu (%):					
ve vlastním domě	.	.	43,5	41,3	41,1
v osobním vlastnictví	.	.	1,4	11,8	20,4
nájemní	.	.	30,1	21,8	18,3
družstevní	.	.	20,2	14,6	8,6
Obydlené byty podle převládajícího způsobu vytápění (%):					
ústřední	.	.	53,9	73,3	81,7
etážové	.	.	25,6	10,0	7,8
kamna	.	.	20,0	13,3	7,7
Počet osob na 1 obydlený byt	.	3,01	2,87	2,73	2,52

Úbytek bytů nájemních a družstevních, přírůstek bytů v osobním vlastnictví...

Z pohledu právního důvodu užívání si největší díl udržely byty ve vlastním domě. Tyto byty jsou charakteristické pro rodinné domy. Od roku 1991 je patrný úbytek bytů nájemních, které jsou typické pro bytové domy větších měst. Vlivem převodů družstevních bytů převážně do vlastnictví jejich uživatelů došlo k výraznému úbytku družstevních bytů při současně výrazném nárůstu bytů v osobním vlastnictví. Jejich počet se za posledních 20 let zvýšil zcela mimořádně. Zatímco v roce 1991 činil podíl bytů v osobním vlastnictví 1 %, v roce 2011 již 20 %.

Ubylo bytů vytápěných kamny...

Zásadní proměnou prošel bytový fond i z pohledu převládajícího způsobu vytápění. Jestliže v roce 1991 bylo lokálně vytápěno 20 % bytů, o 20 let později necelých 8 %. Většina bytového fondu zůstává vytápěna ústředně, resp. etážově.